

Cilj članka je predstaviti začetne rezultate prve faze raziskave ljubiteljskega gledališča, ki smo jo leta 2019 izvedli po vsej Estoniji, in jih primerjati s področjem profesionalnega gledališča. Članek je sestavljen iz štirih delov. Najprej predstavimo metodologijo raziskave. V drugem delu je podan statistični pregled estonskega ljubiteljskega gledališča. Sledi primerjava političnih strategij, ki se izvajajo na področju profesionalnega in ljubiteljskega gledališča. Na koncu so predstavljeni največji izzivi ljubiteljskih skupin in mogoče rešitve. Od približno 200 ljubiteljskih gledališč, v katerih delujejo odrasli, jih je naš vprašalnik izpolnilo 85 (43 %). Izkazalo se je, da je 39 % gledališč del večjih organizacij, običajno lokalnih kulturnih domov. Nekaj manj (29 %) jih deluje kot nevladne organizacije ali pravnega statusa nimajo (28 %). Redno je financiranih 65 % gledališč, vendar se mnoga izmed njih prijavljajo tudi za projektno financiranje, tako kot skoraj vsa preostala. Najpomembnejši vir financiranja so lokalne občine, ki podpirajo 79 % gledališč. Največ stroškov imajo s prevozi in delavnicami. Večino produkcije na estonski ljubiteljski gledališki sceni predstavlja govorjeno gledališče. Zelo pomembno vlogo na ljubiteljskem gledališkem področju igrajo festivali, ki se jih večina gledališč redno udeležuje. Trije največji izzivi amaterjev so povezani s člansko problematiko, repertoarjem in financiranjem.

Ključne besede: ljubiteljsko gledališče, estonsko gledališče, kulturna politika, izzivi amaterjev, STEP

Anneli Saro je profesorica za gledališke raziskave na Univerzi v Tartuju, Estonija. V letih 2010–2014 je predavala estonsko kulturo na Univerzi v Helsinkih. Je vodja mednarodne raziskovalne skupine STEP – Projekt za raziskovanje evropskih gledaliških sistemov (2004–2008, 2017–) in delovne skupine Theatrical Event v okviru IFTR – Mednarodne zveze za gledališke raziskave (2011–2017). Delovala je kot glavna urednica revije Nordic Theatre Studies (2013–2015) ter kot članica izvršnega odbora Mednarodne zveze za gledališke raziskave (2007–2015). Je avtorica člankov in knjig o estonski gledališki zgodovini in sistemih, področju gledališča in performansa ter raziskavah občinstva. Uredila je tudi več knjig in posebnih števil revij.

Hedi-Liis Toome je predavateljica študijev gledališča na Inštitutu za kulturne raziskave na Univerzi v Tartuju, Estonija. Leta 2015 je doktorirala iz gledaliških študij na Univerzi v Tartuju. Pri raziskovanju se osredotoča na gledališko sociologijo, gledališke sisteme, recepcijo in raziskave občinstva ter uporabo kvalitativnih in kvantitativnih metod v raziskovanju gledališča. Je tudi vodja Združenja raziskovalcev gledališča in gledaliških kritikov Estonije ter voditeljica radijskega programa z gledališko tematiko. Deluje tudi v gledališčih in gledaliških organizacijah ter organizira gledališke festivale.

anneli.saro@ut.ee, hediliis@gmail.com

Izzivi polja ljubiteljskega gledališča v Estoniji¹

Anneli Saro, Hedi-Liis Toome
Univerza v Tartuju

Uvod

Leta 2018 je mednarodna raziskovalna skupina STEP (Projekt za raziskovanje evropskih gledaliških sistemov) pričela s primerjalnim raziskovalnim projektom na področju ljubiteljskega gledališča. Cilj članka je predstaviti začetne rezultate prve faze raziskave ljubiteljskega gledališča, ki je potekala po vsej Estoniji, in jih primerjati s področjem profesionalnega gledališča .

Estonija je majhna država v severni Evropi. Gledališče je že od nekdaj pomemben temelj nacionalne identitete, število obiskov gledališč pa je trenutno enako številu prebivalcev – 1,3 milijona. Estonija ima 50 institucij, v katerih gledališko produkcijo ustvarjajo profesionalci; od teh jih skoraj 30 prejema državno subvencijo. Tudi ljubiteljsko gledališko področje v Estoniji je zelo dejavno. Po podatkih Statističnega urada Estonije (Statistikaamet) je bilo leta 2018 v Estoniji 431 ljubiteljskih gledališč, od tega približno 200 skupin, v katerih delujejo odrasli, preostalo pa so šolska gledališča. Ljubiteljsko gledališče ima 150-letno tradicijo, večinoma na podeželju, ter že od nekdaj obstaja kot vzporedno vesolje profesionalnega gledališča, ki je večinoma prisotno na urbanih področjih. Estonsko profesionalno gledališče je precej dobro obdelano s statističnega in raziskovalnega vidika, ljubiteljsko pa je doslej večinoma ostajalo izven raziskovalnega dometa, saj je od profesionalnega gledališkega polja precej oddaljeno (s finančnega, političnega in estetskega vidika). Polje tukaj razumemo v bourdieuevskem smislu, kar pomeni »ločeno socialno vesolje, ki deluje po lastnih zakonitostih« (Bourdieu 162). Članek predstavlja prvi poskus celovitega pregleda delovanja estonskega amaterskega gledališkega področja.

Članek je sestavljen iz štirih delov. Najprej predstavimo metodologijo raziskave. V drugem delu je podan statistični pregled estonskega ljubiteljskega gledališča. Sledi primerjava političnih strategij, ki se izvajajo v poklicnem in ljubiteljskem gledališču. Na koncu so predstavljeni največji izzivi ljubiteljskih skupin in mogoče rešitve.

¹ Delo je finančno podprla Univerza v Tartuju, štipendija št. PHVKU20933.

1. Metodologija in vprašalnik

V mnogih evropskih državah se kvantitativni podatki o dejavnostih profesionalnih gledališč zbirajo letno in centralno, podatki o amaterjih pa so zelo splošni, naključni ali nepopolni. Zato smo se odločili, da bomo projekt pričeli z zbiranjem splošnih podatkov o ljubiteljskih gledališčih z enako metodologijo, kot jo je skupina uporabila v prejšnjih raziskavah (prim. Van Maanen idr. in *Amfiteater*). Vprašalnik smo sestavili skupaj; da bi naše ugotovitve lahko primerjali z obstoječimi podatki, smo se pri tem delno opirali na vprašalnike, ki jih že uporabljajo na Nizozemskem in v Švici.

V splošnem so vprašanja za vse države enaka, nekaj odstopanj v odgovorih pa bi lahko našli zaradi kulturnih razlik.² Poleg tega je bilo na koncu vprašalnika mogoče dodati tudi vprašanja, ki s primerjalnega vidika niso zanimiva, vendar imajo lokalno težo. Prvo različico vprašalnika smo sestavili v angleščini in ga nato prevedli v lokalne jezike. V Estoniji so vprašalnik nato pregledali odbor Združenja ljubiteljskih gledališč Estonije in drugi strokovnjaki. Po njihovih predlogih so bila dodana vprašanja o geografskem dosegu gledališč in sodelovanju na festivalih (pomen slednjih bomo obravnavali v nadaljevanju). Vprašalniki so bili poslani po vseh okrožjih, in sicer gledališčem z javnimi (vsem dostopnimi) predstavami, kar pomeni, da so bila iz raziskave izključena estonska šolska gledališča.

Vprašalnik je bil sestavljen iz treh delov:

- 1) Vprašanja o delovanju gledališča: ime, leto ustanovitve, naslov, pravni status, število članov in njihova struktura po spolu in starosti. Vprašali smo tudi, kako se je število članov spreminjalo v zadnjih letih, ali se igralci izobražujejo in kateri so največji izzivi, s katerimi se gledališče trenutno sooča.
- 2) Vprašanja o financiranju gledališča: kdo gledališče financira in kako, katere so največje stroškovne postavke in ocena trenutne gospodarske situacije.
- 3) Vprašanja o umetniških dejavnostih: število premier, lastnih predstav in gostujočih predstav v zadnjem letu; geografsko območje, na katerem se prirejajo predstave in s katerega prihajajo gostujoče predstave obiskov; vrste predstav; vrste besedil, ki se uporabljajo za predstave; uporabljeni jeziki (pa tudi narečja); ciljne skupine; nastopi na festivalih v Estoniji in tujini; morebitna sodelovanja s profesionalci in amaterji.

Raziskavo med estonskimi ljubiteljskimi gledališči smo izvedli spomladi 2019 z namenom, da podamo celovit pregled institucionalnega, gospodarskega in estetskega delovanja gledališč. Vprašalnik je Estonsko združenje ljubiteljskih gledališč razdelilo svojim članom (65 gledališč) in prek kontaktnih oseb v 14 estonskih okrožjih.

² Primer: Na Malti je bilo med viri financiranja mogoče izbrati tudi odgovor »cerkev«. V Estoniji te možnosti ni bilo, saj cerkve navadno ne podpirajo ljubiteljskih skupin.

Od približno 200 ljubiteljskih gledališč, v katerih delujejo odrasli, jih je na vprašalnik odgovorilo 85 (43 %). V nekaterih primerih sta na vprašalnik odgovorili dve osebi iz istega gledališča, njuni odgovori pa so bili različni. Vključili smo zadnje poslane odgovore. Vzorec torej ni bil povsem reprezentativen, zato odgovorov ni bilo mogoče posplošiti na ljubiteljsko gledališče kot celoto, vendar glede na raznolikost skupin, ki so izpolnjevale vprašalnik, nekatere tendence v tem polju vsekakor prevladujejo in so značilne zanj kot celoto.

2. Značilnosti polja ljubiteljskega gledališča v Estoniji

Splošni pregled rezultatov je razdeljen na tri dele: splošni organizacijski vidiki, financiranje in umetniške dejavnosti.

2.1. Organizacijski vidiki

Estonska ljubiteljska gledališča so navadno ustaljene organizacije – 80 % jih deluje redno. Največ gledališč (39 %) je del večjih organizacij, običajno lokalnih kulturnih domov (tabela 1). Nekaj manj (29 %) jih deluje kot NVO³ ali nimajo pravnega statusa (29 %). Slednja morda težje zaprosijo za projektno financiranje, saj zanj pogosto lahko kandidirajo le pravne osebe.

Pravna oseba	Število gledališč	Odstotek
Del večje organizacije	32	39 %
NVO	25	29 %
Ni pravna oseba	25	29 %
d. o. o.	2	2 %
Drugo	1	1 %
Skupaj	85	100 %

Tabela 1: Oblike pravnih oseb estonskih ljubiteljskih gledališč.

Čeprav je članska problematika med največjimi izzivi (prim. v nadaljevanju), 50 % gledališč navaja, da je število njihovih članov v zadnjih treh letih stabilno, v 28 % gledališč pa se je povečalo. Število članov se zmanjšalo v približno petini organizacij.

Estonska ljubiteljska gledališča imajo povprečno 14 članov (najmanj dva in največ 70). Zdi se, da podporni člani (ki nudijo finančno podporo ali brezplačne storitve) v Estoniji niso običajna praksa, saj 62 % gledališč trdi, da tako imenovanih pasivnih

³ NVO – nevladna organizacija.

članov nima. Kljub temu pa velja, da več (bodisi aktivnih ali pasivnih) članov kot gledališče ima, tesneje se lahko povezuje z lokalno skupnostjo in bolj se lahko poveča njegova pomembnost za družbo.

Po podatkih Statističnega urada Estonije (Statistikaamet) se ženske v različnih kulturnih dejavnostih udeležujejo dvakrat pogosteje od moških. Naša raziskava to potrjuje, saj je med člani ljubiteljskih gledališč 66 % žensk in 34 % moških. Podobno je s strukturo gledalcev v profesionalnih gledališčih, kjer je bilo leta 2017 med obiskovalci, starejšimi od 15 let, 62 % žensk in 38 % moških (Leinbock 388). Pri profesionalnih igralcih pa je struktura po spolih enakovrednejša: v Združenju poklicnih igralcev Estonije je 286 moških in 264 žensk (Sein).

Ker ima Estonija zelo živahno šolsko gledališko sceno, je le 11 % članov odraslih ljubiteljskih gledališč mlajših od 20 let. Največ članov (51 %) je starih 41–65 let, nato 21–40 let (30 % članov). Najmanj članov (8 %) je starejših od 65 let. Ljudje v štiridesetih in petdesetih imajo pogosto več časa za hobije, saj so manj zaposleni z varstvom otrok ali študijem. Poleg tega naj bi imeli tudi manj zdravstvenih težav od ljudi v šestdesetih in sedemdesetih.

2.2. Financiranje

Redno, torej mesečno, četrtno ali letno financiranje prejema 65 % gledališč. To kaže, da ima večina gledališč stalni dohodek, ki se med gledališči seveda razlikuje. Kljub temu se 65 % gledališč prijavlja za projektno financiranje, med njimi tudi 35 % gledališč s stalnim dohodkom, pa tudi druga, ki stalnega financiranja od lokalnih organizacij ali občin ne prejemajo. Podpora na lokalni ravni običajno pomeni brezplačne prostore za vaje, ki jih nudi lokalni kulturni dom, ali pa lokalna občina krije plačo umetniškega vodje ali direktorja. Druge stroške običajno krijejo člani ali se pokrivajo s projektним financiranjem.

Najpomembnejši vir financiranja so lokalne občine, ki podpirajo 79 % gledališč (tabela 2), in sicer zato, ker ljubiteljske dejavnosti in izobraževanja na ljubiteljski ravni financirajo lokalne občine. Članarino članom zaračunava ali od njih prejema storitve in blago 59 % gledališč. Država financira 39 % gledališč, in sicer je mogoče kandidirati za projektno financiranje Sklada za kulturne dotacije (ang. Estonian Cultural Endowment) in Centra za ljudsko kulturo (ang. Folk Culture Centre). Nekaj več kot tretjina gledališč ima tudi sponzorje, manj kot desetino pa podpirajo lokalne organizacije. Presenetljivo je, da je le eno gledališče prejelo podporo zasebnega sklada, nobeno pa prek množičnega financiranja (ang. crowdfunding). Amaterji prodajajo tudi vstopnice za svoje predstave.

Vir financiranja	Število gledališč	Odstotek
Lokalna občina	67	79 %
Članarine ter brezplačno blago in storitve članov	50	59 %
Država	33	39 %
Sponsorji (denar, blago, storitve)	29	35 %
Regionalna organizacija	6	7 %
Brez	4	5 %
Zasebni sklad	1	1 %
Množično financiranje (ang. crowdfunding)	0	0 %

Tabela 2: Glavni viri financiranja.

Skoraj polovica gledališč meni, da je njihovo finančno stanje zadovoljivo. Kot slabo ga ocenjuje 20 % in kot zaskrbljujoče 5 %. Le šest gledališč meni, da je njihovo finančno stanje dobro ali zelo dobro, vsa pa so del večjih organizacij ali delujejo kot nevladne organizacije. Le dve prejmeta redno financiranje, preostala štiri pa kombinacijo rednega in projektnega financiranja. Zato lahko sklepamo, da zadovoljstvo z gospodarskim stanjem ni povezano le s pravnim statusom ali s številom finančnih virov.

Ker se veliko gledališč nahaja v lokalnih kulturnih domovih (ali v drugih tovrstnih organizacijah), so najemnina in stroški minimalni. V primeru profesionalnih gledališč je ravno nasprotno, saj tovrstni izdatki zahtevajo velik del proračuna. Položaj je nekoliko bolj zapleten v primeru gledališč v mestih. Pogosto nimajo lastnih prostorov za vaje in jih morajo najemati, prav tako tudi oder za predstave, ki ga lahko uporabljajo le zadnjih nekaj vaj pred premiero.

Največji strošek predstavljajo prevozi in delavnice (za 87 % gledališč) (tabela 3). Stroški prevoza vključujejo potovanja na festivale in gostovanja. Festivali imajo pomembno vlogo, saj lahko sodelujoči predstave pokažejo širšemu občinstvu, se učijo drug od drugega, sklepajo nova poznanstva in s tem krepijo ljubiteljsko gledališko skupnost.

Drugi največji izdatek so scenografija in kostumi (73 %). Povsem jasno je, da se ljubiteljska gledališča ne želijo odreči umetniški kakovosti in uporabljati praznega

odra ali minimalne scenografije. Scenografija in kostumi, ki upodabljajo določene kraje ali like, lahko prispevajo h kakovosti predstave in uprizarjanja, saj za igralce ustvarijo določeno vzdušje.

Tretjič, 59 % gledališč sredstva porablja za avtorske honorarje (prim. tudi z največjimi izzivi ljubiteljskih gledališč v nadaljevanju), 53 % pa za oglaševanje. Manj kot polovica izpostavlja tudi plače tehničnega in kreativnega osebja, najemnino za prizorišča in izdatke za drame, besedila in druge podobne stroške. Glede na to, da skupine sestavljajo ljubiteljski igralci, skoraj nihče od njih ne prejema honorarja.

Stroškovna postavka	Število gledališč	Odstotek
Prevozi in delavnice	74	87 %
Scenografija, kostumi itd.	62	73 %
Avtorski honorarji	50	59 %
Oglaševanje	45	53 %
Honorarji za direktorje	38	45 %
Honorarji za tehnično ekipo (oblikovanje luči in zvoka itd.)	31	36 %
Najem prizorišč za nastope	23	27 %
Honorarji za kreativno ekipo (scenografi, avtorji glasbe itd.)	20	24 %
Stroški za izvorno besedilo	11	13 %
Igralski honorarji	9	11 %
Najem prostorov za vaje	7	8 %

Tabela 3: Najvišje stroškovne postavke ljubiteljskih gledališč.

Če povzamemo, so največji stroški ljubiteljskih gledališč povezani z uprizoritvijo in samorazvojem, kar je drugače kot pri profesionalnih gledališčih, ki največ porabijo za osebje in komunalne stroške.

2.3. Dejavnosti na področju uprizarjanja

Na splošno gledališča v naši raziskavi vsako leto oziroma sezono izvedejo eno do tri premiere ter približno 11 predstav. Le 25 % gledališč izvede 20 ali več predstav letno.

Najbolj priljubljena oblika uprizarjanja je govorno gledališče (na tem področju ustvarja 91 % gledališč); sledijo pa različne vrste kratkih komičnih oblik (standup, skeči, kabaret itd.), ki jih ustvarja 29 % gledališč (tabela 4).

Vrste gledališča	Število gledališč	Odstotek
Govorjeno gledališče	77	91 %
Glasbeno gledališče	9	11 %
Plesno gledališče	3	4 %
Lutkovno gledališče	2	2 %
Standup, skeči, kabaret	25	29 %
Fizično gledališče	7	8 %

Tabela 4: Gledališka področja, na katerih ustvarjajo ljubiteljska gledališča.

Poleg tega amaterji ustvarjajo tudi zahtevnejšo produkcijo, kot je glasbeno, plesno, fizično in lutkovno gledališče. Nekaj gledališč se ukvarja tudi z improvizacijskim gledališčem in drugimi krajšimi zvrstmi. Razmerje med oblikami uprizarjanja je podobno tudi pri produkciji, ki jo ustvarjajo profesionalci.⁴ Tudi tu prevladuje govorno gledališče (63 % predstav v letu 2018), sledijo pa ples⁵ (11 % repertoarja) in glasbene predstave (8 %) (Sippol 382).

Obstoječe drame za predstave uporablja 87 % gledališč. Nekaj več kot polovica (53 %) izvaja besedila, ki jih zasnjuje skupina ali napiše en njen član. Način za premagovanje ovir, kot so visoki avtorski honorarji ali izzivi pri iskanju primerne repertoarja, bi lahko bilo snovalno oziroma sodelovalno gledališče (ang. devising theatre) (prim. v nadaljevanju). Četrtnina gledališč uprizarja tudi priredbe filmov, romanov itd.

Predstave v estonskem jeziku izvaja 83 % gledališč, osem skupin uporablja tudi narečje (območja, kjer se nahajata mesti Tartu in Võru ter vas Mulgi, imajo svoja narečja, ki jih uvrščamo med južnoestonska, na dveh največjih otokih na zahodu države se govornita narečja v okrožjih Hiiu in Saare), dve skupini pa nastopata v ruščini.⁶ Ena improvizacijsko gledališče je nastopalo tudi v angleščini.

Večina gledališč (92 %) kot ciljno skupino opredeljuje starejše od 20 let. Družine je kot ciljno skupino navedlo 40 % gledališč, mlado občinstvo 24 %, otroke (mlajše od 12 let) pa 13 % gledališč. Kot ciljni skupini so gledališča izpostavila tudi starejše in učitelje. V profesionalnem gledališču je bilo v obdobju 2016–2018 71 % produkcij namenjenih odraslim, 21 % otrokom, 8 % pa najstnikom in mladini (12–20 let) (Besti Teatri Agentuur). Čeprav se metodologija zbiranja podatkov o profesionalnih gledališčih razlikuje od naše (prim. opombo 4), je mogoče sklepati, da se v primerjavi s

⁴ Čeprav Agencija za estonsko gledališče, ki je odgovorna za zbiranje podatkov o profesionalnem gledališču, šteje število produkcij, mi pa smo v svoji raziskavi šteli gledališča, bi lahko vzorce pri uprizoritvenih dejavnostih primerjali na tej podlagi.

⁵ Če bi kategoriji »plesno gledališče« in »fizično gledališče« v naši raziskavi združili v eno, bi bila lahko primerljiva s kategorijo »plesno gledališče« v podatkih Agencije za estonsko gledališče.

⁶ Glavno mesto Talin, ki leži na severni obali Estonije, je središče lokalnega priseljevanja. V Talinu oziroma okrožju Harju, ki ga obdaja, živi 583.000 ljudi, tj. 44 % estonskega prebivalstva. Najpogostejši manjšinski jezik v Estoniji je ruščina, ki jo dnevno uporablja 28 % prebivalstva (Statistikaamet).

profesionalnimi gledališči amaterji bolj osredotočajo na mlado občinstvo in najstnike. Žal statistika o profesionalnem gledališču kot posebne kategorije ne omenja produkcij za družine, vendar lahko sklepamo, da je veliko otroških in mladinskih predstav vseh tudi staršem in drugim odraslim spremljevalcem.

Ljubiteljska gledališča delujejo precej lokalno – 44 % predstav se izvede na domačih odrih, približno 25 % v okolici do 20 km, tretjina predstav pa več kot 20 km stran. Še bolj lokalno je občinstvo – 54 % ga po ocenah prihaja iz mesta ali vasi, kjer gledališče deluje, 24 % iz okolice do 20 km, 23 % pa od dlje. To pomeni, da gledališča raje obiskujejo svoje občinstvo kot obratno.

Za amaterje je zelo pomembno, da nastopajo na festivalih; tega ne počne le 13 % gledališč. Festivala v Estoniji se je udeležilo 72 % gledališč, 15 % pa jih je nastopilo tudi na festivalu v tujini. Scena estonskih festivalov za ljubiteljska gledališča je zelo živahna in ima dolgo zgodovino. Vsako leto se v vseh 14 okrožjih prirejajo regionalni in tudi nekateri specializirani festivali, posvečeni monodramam ali kratkim predstavam, določenemu avtorju ali improvizaciji. Združenje ljubiteljskih gledališč Estonije vsako leto organizira festival, ki je odprt za vse, vsako drugo leto pa nacionalni festival, kjer so prikazane le izbrane predstave, za katere velja, da so na visoki umetniški ravni ali prispevajo k raznovrstnosti področja.

Zanimalo nas je tudi, koliko ljubiteljska gledališča sodelujejo med seboj in s profesionalci. Nekaj več kot polovica gledališč (55 %) je sodelovala z drugimi ljubiteljskimi gledališči, več kot četrtnina (31 %) s profesionalnimi režiserji in koreografi, petina (20 %) s profesionalnimi igralci ali plesalci. Manj je bilo sodelovanja s profesionalnimi scenografi (13 %), dramatikami (11 %) ter profesionalnimi glasbeniki in pevci (8 %). Četrtnina gledališč ni sodelovala z nikomer.

Sodelovanje	Število gledališč	Odstotek
Druga ljubiteljska gledališča	49	55 %
Profesionalni režiserji in koreografi	26	31 %
Profesionalni igralci in plesalci	17	20 %
Profesionalni scenografi, oblikovalci luči, avtorji glasbe itd.	11	13 %
Profesionalni dramatik	9	11 %
Profesionalni glasbeniki in pevci	6	8 %
Nihče	24	28 %

Table 5: Sodelovanje z drugimi osebami.

Pod možnostjo »Drugo« so gledališča označila tudi ljubiteljske glasbenike

pa tudi zборе in strokovnjake (na primer za lokalno kulturno zgodovino ali antropologijo). Omenjeno je bilo tudi, da amaterje sodelovanja zanimajo, tudi če trenutno ne sodelujejo z nikomer, vendar se »bojijo ponuditi« za skupne projekte.

3. Funkcije profesionalnega in ljubiteljskega gledališča v estonski kulturni politiki

Za razumevanje funkcij in vrednosti ljubiteljskega gledališča v Estoniji ga je smiselno primerjati s profesionalnim. V ta namen smo uporabili šest strateških dilem kulturne politike, ki sta jih predstavila François Matarasso in Charles Landry (1999) v delu *Balancing Act: Twenty-one Strategic Dilemmas in Cultural Policy*. Te dileme so bile uporabljene tudi v raziskavi »Glavno izrazje in težnje v estonski kulturni politiki« (Aadamsoo idr.), kjer so strokovnjaki iz različnih polj umetnosti primerjali, katere dileme se pojavljajo v politiki in praksi različnih polj

1. Kultura kot različne umetnosti ali kultura kot način življenja. Ljubiteljska kultura se v Estoniji ne glede na vsebino umešča pod krovni izraz »ljudska kultura« in velja za področje, ki je ločeno od profesionalnih umetnosti; drugače povedano, ljubiteljska kultura v gledališko politiko ni vključena. Strokovnjaki za ljudske kulture so dilemo obravnavali kot opozicijo med poklicno in ljubiteljsko kulturo v Estoniji (Aadamsoo idr. 6, 8).

2. Kulturna demokracija ali demokratizacija kulture. Kadar kulturna demokracija daje prednost kulturi (potrošnji) med različnimi družbenimi skupinami, demokratizacija kulture želi povečati dostop do sredstev kulturne produkcije (Matarasso, Landry 13–14). Zaradi razkoraka med poklicno in ljubiteljsko umetnostjo kot ločenih sistemov financiranja in upravljanja kulturna demokracija prevladuje na področju profesionalne umetnosti, demokratizacija kulture pa na področju ljubiteljske kulture (Aadamsoo idr. 6, 10). Državne subvencije se profesionalnemu gledališču dodeljujejo na podlagi števila obiskovalcev in umetniške kakovosti. Načela in vrednote podpornih sistemov za ljubiteljska gledališča pa so raznolika in kličejo po nadaljnjih raziskavah, vendar na podlagi omejenega empiričnega gradiva domnevamo, da se podpira tako sodelovanje na splošno (z brezplačnim dostopom do kulturnih domov) kot tudi raznolikost kulturne produkcije (npr. manjšinski jeziki in kulture).

3. Dediščina ali sodobnost. Izraz »ljudska kultura« že sam po sebi nakazuje nagnjenost k tradicionalnim vrednotam in estetiki. V estonskem poklicnem gledališču so novosti bolj cenjene, čeprav je njegova izrecna naloga ohranjanje estonskega jezika in kulturne dediščine.

4. Potrošnja ali produkcija. Subvencije za profesionalna gledališča so večinoma odvisne od potrošnje, subvencije za ljubiteljska gledališča pa od sodelovanja, tj. produkcije (glej tudi dilemo 2).

5. Centralizacija ali decentralizacija. V estonski državni kulturni politiki prevladuje centralizacija, saj profesionalno umetnost večinoma subvencionira in ureja ministrstvo za kulturo.

Skupne občinske subvencije profesionalnim gledališčem so v povprečju znašale 3 % proračuna gledališč (Sippol 385). Politika ljubiteljske kulture (vključno z gledališčem) in finančna podpora za tovrstno kulturo pa je decentralizirana in večinoma odvisna od lokalnih občin. V Estoniji je 79 občin (15 mest in 64 župnij), zato so politike in sistemi dodeljevanja podpore precej raznoliki. Kljub temu lokalna raven države podpira več kot 80 % gledališč, pogosto pa so subvencije zelo nizke zaradi precej omejenega proračuna majhnih občin (majhno število prebivalcev). Zato pri amaterjih igrata veliko vlogo tudi državno in projektno financiranje.

6. Infrastruktura ali dejavnost. Država podpira tako infrastrukturo kot dejavnost profesionalnih gledališč, lokalne občine pa ljubiteljskim pogosto nudijo le infrastrukturo (prostor za vaje in predstave) (Aadamsoo idr. 44–47). Tako je 39 % ljubiteljskih gledališč del večjih organizacij (navadno lokalnih kulturnih domov) in le 8 % anketirancev je navedlo, da morajo prostor za vaje plačevati. Kljub temu nekatere občine dejavnosti ljubiteljskih gledališč sploh ne podpirajo oziroma podpirajo le mladino in upokojece.

Če povzamemo, sta profesionalno in ljubiteljsko gledališče v Estoniji ločeni s pravnega, gospodarskega in estetskega vidika. Estonska kulturna politika se osredotoča predvsem na profesionalno in institucionalno kulturo, odgovornost za sodelovanje v amaterski kulturi pa prepušča lokalnim občinam (Aadamsoo idr. 6). Občine pogosto nimajo dovolj človeških in finančnih virov za podporo in razvoj področja ljubiteljske kulture ter lokalne oziroma državne kulturne politike.

4. Kateri so trenutno največji izzivi estonskega ljubiteljskega gledališča?

Gledališča smo prosili, da označijo dva največja izziva (tabela 6). Trije največji so povezani s člansko problematiko, repertoarjem in financiranjem. Anketiranci so k izzivom lahko dodali tudi komentarje; z odlomki iz njih bomo podrobneje osvetlili navedene izzive.

Največji izzivi	Število gledališč	Odstotek
Članska problematika	41	48 %
Repertoar	32	37 %
Financiranje	31	36 %
Publiciteta in opaznost v medijih	19	22 %
Kreativna ekipa (pomanjkanje, stalnost)	19	22 %
Prostor (za vaje in predstave)	14	16 %
Material za scenografijo	14	16 %
Umetniško upravljanje	11	13 %
Prostovoljci (pomanjkanje, stalnost)	3	4 %
Sodelovanje z drugimi organizacijami	3	4 %
Odbor in njegovi člani	2	2 %
Zakoni in drugi predpisi	0	0 %
Drugo	9	10 %

Tabela 6: Največji izzivi ljubiteljskih gledališč (možnost izbire dveh največjih).

Članska problematika, ki jo je označilo 48 % anketirancev, za estonska ljubiteljska gledališča predstavlja največji izziv. Težava je močno povezana z družbeno-političnimi razmerami na podeželju – urbanizacijo. Prebivalstvo v majhnih mestih in vaseh se stara, mladi pa običajno odhajajo ali jih sodelovanje ne zanima. Precej ljudi se tudi vozi na delo, posledice pa so nazorno opisane v naslednjem odlomku: »Delovna mesta so daleč od doma, ljudje se vračajo pozno. Konec tedna zato nameniš družini in počitku. Ni dovolj časa za vaje, čeprav ljudi sodelovanje zanima.«

Kadar ima organizacija tudi druge kulturne obveznosti, je tudi težko najti primerne termine za vaje: »Naša NVO organizira tudi druge dogodke, člani pa sodelujejo tudi v drugih organizacijah. Zato je včasih te dejavnosti treba odložiti, da se lahko sestanejo vsaj enkrat na teden. In kadar kdo manjka, mora na istem prizoru dvakrat delati celotna skupina.«

Gledališče kot organizacija ni odvisno le od igralcev, temveč tudi od ljudi z različnimi profili, znanji in spretnostmi. Ljubiteljsko gledališče je pogosto organizacija, ki

ima le »igrance«, ki hkrati iščejo ali izdelujejo kostume, iščejo ali izdelujejo scenografijo in rekvizite, oblikujejo ali tiskajo gradivo (programe, plakate), obveščajo javnost in oglašujejo, oblikujejo ozvočenje, prodajajo vstopnice na spletu in na lokaciji, organizirajo prevoz, prodajajo predstave in komunicirajo z možnimi prizorišči za gostovanje, vodijo dnevnik, nekdo je ‚specialist za človeške vire‘ in se ukvarja z vsemi možnimi administrativnimi vprašanji, nekdo išče besedila za uprizoritve in jih pripravlja za vaje, nekdo poleg igranja še režira.

Kritično število članov je ključnega pomena, ker so vse navedene dejavnosti pomembne v produkcijskem in uprizoritvenem procesu. Včasih je za vse te naloge odgovorna peščica ljudi. Zagotovo je to utrujajoče: »Vse moramo narediti sami, biti tako rekoč univerzalni. Le dve taki osebi imamo. Zelo sta obremenjeni. Nujno potrebujemo pomočnike.« Med člani zlahka pride do napetosti, saj ne morejo vsi le nastopati, temveč mora nekdo prevzeti odgovornost tudi za druge naloge. Zaradi članske problematike lahko pride do upada umetniške kakovosti, tudi kadar ta predstavlja glavno prioriteto ljubiteljskih gledališč.

Številni izpostavljajo tudi pomanjkanje ljudi, ki bi jih zanimale tehnične zadolžitve: »Pomanjkanje lučkarjev je največja težava, saj v majhnih podeželskih krajih zelo težko najdeš ljudi, ki jih to zanima.«

Že prej smo omenili, da ljubiteljska gledališča k sodelovanju privabljajo več žensk kot moških, zato težavo za mnoga gledališča predstavlja tudi pomanjkanje moških. Ker ljubiteljska gledališča k sodelovanju privabljajo več ljudi srednjih let, lahko prevladovanje žensk srednjih let v ansamblu povzroči težave pri iskanju primerne repertoarja – drugi največji izziv, na katerega je opozorilo 37 % gledališč: »Več kot polovica naših članov je starih 60 let ali več, zato je težko najti ustrezen repertoar zanje.« Poleg tega navadno vsi želijo tudi nastopati: »Pred izbiro repertoarja moraš oceniti, kdo lahko nastopa v zasedbi. Da bi obdržali skupino, morajo vsi dobiti vloge. Če nekoga ne zasedeš, se naslednjo sezono ne bo vrnil.«

Z uprizarjanjem dram, scenarijev ali glasbenih del so povezani tudi avtorski honorarji, ki predstavljajo tretjo največjo stroškovno postavko (prim. tabelo 3). Čeprav 53 % gledališč odrska besedila ustvarja sama, jih 87 % uporablja tudi obstoječe drame, s čimer se stroški lahko zvišajo. Dražje so zlasti sodobne drame, zato se nekatera gledališča raje odločajo za starejše. V skladu z Zakonom o avtorskih pravicah je treba avtorski honorar plačevati živečim avtorjem in 70 let po avtorjevi smrti (Autoriōiguse). Vendar se gledališča pogosto najraje odločajo za klasične predstave z začetka prejšnjega stoletja, ne le iz finančnih razlogov, temveč tudi zato, ker so v teh dramah liki dokaj številni in lahko nastopa veliko ljudi.

Tretji največji izziv (36 % anketirancev) je financiranje. Redno financiranje prejema 65 % ljubiteljskih gledališč, vendar to ni trajnostno, saj se jih tri četrtine prijavlja tudi za projektno. Prostore za vaje in predstave pogosto zagotavljajo lokalni kulturni domovi, vendar jih morajo gledališča pogosto deliti z drugimi ljubiteljskimi skupinami (amaterji pa aktivnosti večinoma želijo izvajati v večernih urah), prostori pa tudi niso vedno primerni za gledališko dejavnost. Včasih lokalni kulturni domovi kreativnemu vodji gledališča izplačujejo tudi manjšo plačo, vendar ta lahko znaša le 60 evrov mesečno. Številni anketiranci poudarjajo, da si ne morejo privoščiti gostovanj, gostovanja in festivali pa so pomembni za amaterje.

Čeprav več kot polovica gledališč namenja sredstva tudi za oglaševanje, zaradi pomanjkanja trajnostnega financiranja ne morejo organizirati strateških marketinških kampanj.

Predlagamo tri rešitve za navedene izzive. Prvič, kulturne prioritete in sistemi dodeljevanja subvencij s strani lokalnih občin bi morali biti preglednejši, kar bi ljubiteljskim gledališčem omogočilo boljše načrtovanje dejavnosti (financiranje) ter spodbudilo sedanje ali potencialne člane ljubiteljskih gledališč k vlaganju časa v gledališče (članstvo).

Drugič, estonsko ljubiteljsko gledališče temelji predvsem na vnaprej napisanih besedilih, kar je drago ter določa število in spol likov (članstvo). Režiserje in dramaturge, ki sodelujejo z amaterji, je treba naučiti tehnike snovalnega oziroma sodelovalnega gledališča in gledališča skupnosti (angl. community theatre). S tovrstnimi oblikami gledališkega ustvarjanja je mogoče zmanjšati izzive na področju repertoarja, članstva in financiranja.

Tretjič, prestiž in vrednost ljubiteljskega gledališča bi se lahko povečala tako, da bi se del simboličnega kapitala estonskega profesionalnega gledališča z različnimi načini sodelovanja prenesel na področje ljubiteljskega gledališča. Treba je organizirati posebna državna sredstva za podporo profesionalnim gledališčnikom, ki sodelujejo z amaterji. Vrednost ljubiteljskega gledališča se povečuje tudi z raziskavami na tem področju.

Zaključne opombe

V tem članku je bilo estonsko ljubiteljsko gledališče analizirano kot konsistentno in strukturirano polje (v bourdieuevskem smislu), kot je to običajno pri profesionalnem gledališču določene države. Na podlagi poglobljenih statističnih podatkov smo prišli do zaključka, da bi bila analiza ljubiteljskega gledališča – neurejenih in raznorodnih pojavov – lahko plodnejša, če ga ne bi raziskovali skozi lečo polja, temveč pokrajine, kot v zadnjem času v britanskih gledaliških študijah. Ekološki pristop h gledališču se

ne osredotoča na rezultate (predstave), temveč na procese, prakse, deljenje znanja in odnose; na načine, kako gledališče oblikuje človeška življenja, skupnosti in kraje (Nicholson idr. 6, 12). To pomeni, da bi bilo treba prakse različnih ljubiteljskih gledališč; odnose med člani skupin ter med skupino in skupnostjo; razloge, vrednote in vplive ljubiteljskega gledališča itd. raziskati v naslednji fazi.

- »Autoriõiguse seadus.« *Riigi Teataja*, 19. 3. 2019, www.riigiteataja.ee/akt/119032019055. Dostop 3. jan. 2020.
- Aadamsoo, Martin, Evi Arujärv, Indrek Ibrus, Andres Jõesaar, Ott Karulin, Egge Kulbok-Lattik, Ülar Mark, Ruth-Helene Melioranski, Pille Runnel, Ingrid Rüütel, Külliki Tafel-Viia, Margaret Tali in Märt Väljataga. *Eesti kultuuripoliitikapõhimõisted ja suundumused*. Eesti KultuuriKoda, Kultuuripoliitikauuringutetöörühm, 2012.
- Amfiteater*, let. 3, št. 1–2, 2015, www.slogi.si/en/publikacije/journal-of-performing-arts-theory-volume-3-number-1-2/. Dostop 3. jan. 2020.
- Bourdieu, Pierre. *The Field of Cultural Production. Essays on Art and Literature*. Columbia University Press, 1993.
- Eesti Teatri Agentuur*. statistika.teater.ee/stat/main. Dostop 10. jan. 2020.
- Leinbock, Riina. »Kes käivad teatris?« *Teatrielu 2018*, ur. Madli Pesti, Marie Pullerits in Eesti Teatriliit, Eesti Teatri Agentuur, 2019, str. 386–391.
- Matarasso, François, in Charles Landry. *Balancing Act: Twenty-one Strategic Dilemmas in Cultural Policy*. Council of Europe Publishing, 1999, www.artsmanagement.net/3d96e1de1d7ec02a9255aed51118e252,0fm.pdf. Dostop 3. jan. 2020.
- Nicholson, Helen, Nadine Holdsworth in Jane Milling. *The Ecologies of Amateur Theatre*. Palgrave Macmillan, 2019.
- Sein, Kaisa. E-poštne korespondentsid med Hedi-Liis Toome in Kaiso Sein, vodjo menedžmenta in komuniciranja Združenja profesionalnih igralcev Estonije. 5. 1. 2020.
- Sippol, Tiia. »Ilus ja elus 2018.« *Teatrielu 2018*, ur. Madli Pesti, Marie Pullerits in Eesti Teatriliit, Eesti Teatri Agentuur, 2019, str. 381–385.
- Statistikaamet*. *KU65: Harrastuskollektiivid maakonna ja tegevusvaldkonnajärgi*. andmebaas.stat.ee/?lang=et. Dostop 30. okt. 2019.
- Van Maanen, Hans, Andreas Kotte in Anneli Saro, ur. *Global Changes – Local Stages. How Theatre Functions in Smaller European Countries*. Rodopi, 2009.